

اهداف دین

دییچه‌ای بر مفهوم و جایگاه
مقاصد الشریعه در فقه اسلامی

تألیف:

دکتر نورا امین مخنار الخادمی

(عضو هیأت علمی دانشگاه ریاض)

ترجمه: سهیلا رستم

(عضو هیأت علمی دانشگاه کردستان)

تشریح

الخادمی، نورالدین
علم المقاصد الشرعیه. فارسی.
برآمده اهداف دین: دیباچه‌ای بر مفهوم و جایگاه مقاصد
الشیعیه در فقه اسلامی
بیفکوران بن مختار الخادمی؛ ترجمه سهیلا رستمی
ویرستار محسن ایزدی فرد.
تهران: سراج، ن، ۱۳۹۶.
ص. ۲۸۸

شابک: ۶-۲۳۵-۳۴-۹۷۸-

موضوع: اصول فقه اهل سنت - فقه اهل سنت
موضوع: *Islamic law, Sunnites -- Interpretation and
Islamic law, Sunnites -- construction

شناسه افزوده: رستمی، سهیلا، ۱۳۹۶ - مترجم [

شناسه افزوده: ایزدی فرد، محسن، ویراستار

رده بندی کنگره: ۱۳۹۵BP۱۵۷ ۳ ۲۸۰۱ع/

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۱۱

شماره کتابشناسی ملی: ۶۷۱۱۹

اهداف دین

مفاهیم و جایگاه

مقاصد الشریعه در فقه اسلامی

مرفع: آیت الله العظمی بن مختار الخادمی

مترجم: سید مرتضی

ویراستار: محسن ابنی

ناشر: نشر احسان

چاپخانه: چاپ مهارت

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۴۹-۲۳۵-۶

فهرست

۱۱	مقدمه مترجم
۱۵	فصل اول: کلیات
۱۷	مقدمه مؤلف
۲۱	چرایی مجموعه مقاصد شرعی
۲۶	فهم عمیق مقاصد و شروط آن
۲۶	تکیه بر مقاصدگرایی به معنای شانه خالی کردن از دین نیست
۲۸	امید از این مجموعه و دعوت به همکاری
۳۱	مبحث اول: مقاصد شرعی (تعریف، مثال‌ها، انواع، حجت آن)
۳۱	مطلب اول: کلیاتی درباره مفهوم مقاصد الشریعه و حقیقت آن
۳۶	مطلب دوم: تعریف لغوی مقاصد شریعت
۴۲	مطلب سوم: تعریف اصطلاحی مقاصد شریعت اسلامی
۴۶	مطلب چهارم: نمونه‌هایی از مقاصد شریعت اسلامی
۵۱	مطلب پنجم: حجت و دلیل بودن مقاصد شرعی
۵۳	یکم: ادله قرآن کریم
۵۵	دوم: ادله سنت شریف نبوی
۵۶	سوم: ادله اجماع شرعی

- چهارم: ادله استقراء ۵۶
- پنجم: ادله کلام علمای سلف و خلف ۵۶
- ششم ادله عقل، واقعیت، و تاریخ ۵۷
- مبحث دوم مقاصد شرعی مربوط به حوزه‌های فقهی ۵۹
- مطلب اول: مقاصد شرعی عبادات ۵۹
- مطلب دوم: مقاصد شرعی معاملات ۶۴
- مطلب سوم: مقاصد شرعی مربوط به مناکحات ۶۸
- مطلب چهارم: مقاصد شرعی مربوط به تبرعات ۷۳
- مطلب پنجم: مقاصد شرعی توبات ۷۸
- مطلب ششم: مقاصد شرعی قضاوت و شهادت ۸۳
- مطلب هفتم: مقاصد شرعی مربوط به امر معروف و نهی از منکر ۸۹
- مطلب هشتم: مقاصد شرعی کفارات ۹۴
- مطلب نهم: مقاصد سیاست شرعی یا احکام سیاسی ۹۹
- مبحث سوم مقاصد شرعی [انواع و مکمل‌های آن] ۱۰۵
- مطلب اول: مقاصد بر حسب محل صدور [مقاصد شارع و مقاصد مکلف] ۱۰۵
- قسم اول: مقاصد شارع ۱۰۶
- قسم دوم: مقاصد مکلف ۱۰۷
- مطلب دوم: مقاصد به حسب اضطرار و عدم اضطرار [مقاصد ضروری، حاجت‌آفرین و سنی] ۱۱۱
- مقاصد ضروری ۱۱۲
- مقاصد حاجتی ۱۱۷
- مقاصد تحسینی ۱۲۲
- مطلب سوم: مقاصد به حسب اعتبار شرعی و عدم آن [مقاصد ملغی، معتبر و مرسل] ۱۲۶
- قسم اول: مقاصد ملغی ۱۲۶

۱۳۱	قسم دوم: مصلحت معتبر
۱۳۵	قسم سوم: مصلحت مرسل
۱۳۹	مطلب چهارم: مقاصد بر حسب قطع و خلاف آن [مقاصد قطعی، ظنی، و وهمی]
۱۴۰	مقاصد قطعی
۱۴۳	مقاصد ظنی
۱۴۴	مقاصد وهمی
۱۴۶	مطلب پنجم: مقاصد بر حسب اصالت و تبعیت [مقاصد اصلی و تبعی]
۱۴۶	قسم اول: مقاصد اصلی
۱۴۶	تعریف مقاصد اصلی
۱۵۰	قسم دوم: مقاصد تابع
۱۵۰	تعریف مقاصد تابع
۱۵۲	مقایسه مقاصد اصلی با مقاصد تابع
۱۵۳	جنبه‌های توافق
۱۵۳	جنبه‌های اختلاف مقاصد اصلی و تابع
۱۵۴	مراتب و احکام مقاصد تابع
	مطلب ششم: مقاصد بر حسب عام بودن، کلی بودن، خاص بودن، جزئی بودن، [مقاصد عام و کلی، و مقاصد خاص و جزئی]
۱۵۸	
۱۶۲	رابطه میان مقاصد عام با مقاصد خاص
۱۶۳	مطلب هفتم: مکمل‌های مقاصد شرعی
۱۶۳	تعریف مکمل‌های مقاصد
۱۶۵	قسم یکم: مکمل‌های مقاصد ضروری
۱۶۶	قسم دوم: مکمل‌های مقاصد حاجتی
۱۶۷	قسم سوم: مکمل‌های مقاصد تحسینی
۱۶۹	فصل دوم ضوابط، تاریخ و کاربردهای اجرایی مقاصد شرعی

- ۱۷۱..... تمهیدی کلی درباره‌ی مباحث فصل دوم
- ۱۷۵..... محور اول ضوابط مقاصد شرعی
- ۱۷۵..... توجهات مختلف مربوط به مقاصد شرعی
- ۱۸۰..... انواع ضوابط
- ۱۸۰..... الف: ضوابط عام
- ۱۸۰..... ۱ ضابطه اسلامی بودن مقاصد، شرعی بودن، ربانی بودن، و عقیدتی بودن آن
- ۱۸۴..... ۲ ضابطه شمول، واقع گرایانه بودن، اخلاقی بودن، و عقلانی بودن مقاصد
- ۱۸۸..... ب: ضوابط خاص مقاصد
- ۱۸۹..... اولاً: ضوابط مصلحتی، مرسله
- ۱۸۹..... ضابطه اول: عدم تعارض با نص شرعی یا زیان زدن به آن
- ۱۹۲..... ضابطه دوم: عدم تعارض مصلحت مرسله با اجماع
- ۱۹۳..... ضابطه سوم: عدم تعارض مصلحت مرسله با قس
- ضابطه چهارم: عدم زیان زدن به مصلحت مرسله به خاطر مصلحتی مهم تر از آن یا همسان با آن
- ۱۹۵..... ثانیاً: ضوابط عرف و ضوابط تأویل و تعلیل به سوره م
- ۱۹۷.....
- ۲۰۱..... محور دوم تاریخ مقاصد شریعت
- ۲۰۱..... نشأت گرفتن مقاصد از قرآن کریم (مقاصد کلی قرآنی)
- ۲۰۳..... مقاصد گرای کلی قرآن کریم
- ۲۰۸..... نشأت گرفتن مقاصد از قرآن کریم (مقاصد گرای تفصیلی قرآن)
- ۲۰۹..... اولاً: مقاصد گرای آیات الاحکام
- ۲۱۰..... ثانیاً: مقاصد گرای تدرج و نسخ در احکام قرآن کریم
- ۲۱۱..... ثالثاً: مقاصد گرای ترجیح در میان مفاهیم قرآن کریم
- ۲۱۲..... نشأت گرفتن مقاصد از سنت شریف نبوی ﷺ

- ۲۱۲ مقاصدگرایی سنت به صورت کلی
- ۲۱۶ مقاصدگرایی تفصیلی سنت
- ۲۱۹ مقاصدگرایی برخی از مباحث سنت (نسخ در اخبار - و تعارض و ترجیح)
- ۲۲۰ اولاً: مقاصدگرایی نسخ در اخبار
- ۲۲۱ ثانیاً: مقاصدگرایی تعارض و ترجیح
- ۲۲۳ مفهومی در عصر صحابه
- ۲۳۰ ماه در عصر تابعین
- ۲۳۴ منتخب حجاز - عراق
- ۲۳۸ مقاصد و نظر اندیشه مذاهب فقهی
- ۲۳۹ مسأله اول: اهمیت ارثان رهنمودهای وحی و علم سلف
- ۲۴۰ مسأله دوم: اصول مذاهب در استنباط
- ۲۴۰ مسأله سوم: حوادثی که آنها مذاهب در باره آنها اجتهاد کردند
- ۲۴۱ مقاصد از دیدگاه عموم فقها و سولیین
- ۲۴۲ نکته اول: تصریح به مقاصد
- ۲۴۳ نکته دوم: فروع فقهی و مثال‌های عملی
- ۲۴۴ نکته سوم: قواعد شرعی
- ۲۴۴ نکته چهارم: استثنای قواعد شرعی
- ۲۴۴ نکته پنجم: مراعات خلاف و تغییر فتوا بر اساس تغییر زمان، مکان و حالت
- ۲۴۵ نکته ششم: تکیه بر منابع تبعی فقهی
- ۲۴۵ مقاصد از دیدگاه برخی از علمای نامدار [معروف و مشهور]
- ۲۴۶ جلوه اول: بیان عبارت‌های مقاصدگرایانه یا عبارات مرتبط با مقاصد
- ۲۴۸ جلوه دوم: اصول استنباط و منابع اجتهاد
- ۲۴۸ جلوه سوم:
- ۲۴۸ جلوه چهارم:

- ۲۴۹..... مقاصد در روزگار کنونی.....
- ۲۵۳..... محور سوم اجرای عملی مقاصد شرعی.....
- ۲۵۴..... مثال‌ها.....
- ۲۵۴..... مثال اول: استفاده از بلندگو در نمازها، نماز جمعه و نماز عید.....
- ۲۵۶..... مثال دوم: شبیه سازی انسان و مقاصد شریعت.....
- ۲۶۰..... شبیه سازی گیاهی و جانوری و مقاصد شریعت.....
- ۲۶۴..... مثال سوم: ژنوم بشری: حقیقت و امکان آن در پرتو مقاصد شرعی.....
- ۲۶۵..... تعریف ژنوم بشری.....
- ۲۶۶..... اهداف، خطرات و مزایای ژنوم بشری.....
- ۲۶۸..... ژنوم بشری و مقاصد شریعت.....
- ۲۶۹..... ۱- حکم کشف ژنوم بشری.....
- ۲۷۰..... ۲- حکم مشارکت در ژنوم بشری.....
- ۲۷۱..... ۳- حکم به کارگیری ژنوم بشری.....
- ۲۷۳..... اینترنت و مقاصد شریعت.....
- ۲۷۴..... از قطب اول آغاز می‌کنیم.....
- ۲۸۱..... بانک اسپرم، اجاره رحم، و مقاصد شریعت.....
- ۲۸۱..... بانک اسپرم و اجاره رحم.....
- ۲۸۵..... فهرست منابع.....

مقدمه مترجم

الحمد لله الذي قال لعباده: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا». و الصلوة و السلام على من خاطبه المشرع الأول بقوله: «وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ يُبَيِّنُ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ» المبعوث إلى كافة الناس بدين يسبح لأن يكون قانوناً للإنسان في جميع مراحل تطوّر الحياة على الأرض. و على آله و أسعانه علماء أمته الذين رفعوا راية العلم و قادوا المجتمع الإسلامي و طبّقوا أحسن الدين، و وسعوا دائرة ما تشمله نصوصه بفهم خصّهم الله به سمي بالإجتهد. اما بعد:

دين به مشابه برنامه‌ای الهی برای زندگی انسان دینی دستورالعمل‌های خاصی است که آن را از سایر برنامه‌ها و دستورالعمل‌ها متمایز می‌سازد و شکی نیست که دستورالعمل‌های آن حاوی مقاصد و اهداف خاصی است که باید آنها را در هر گونه تعامل با نصوص یا قواعد دینی مرتبط با آن در نظر گرفت در غیر اینصورت نه تنها مقصود شارع برآورده نمی‌شود بلکه وجهه دین و سعوا و نه رخص آن نیز ناکارآمد و ناتوان جلوه خواهد نمود و در نتیجه کم کم رابطه میان مردم با مفاهیم دینی کمرنگ و بی محتوا می‌شود و سبب سوء استفاده افراد و افکار دین ستیز می‌گردد. به همین خاطر دین الهی به مثابه یک برنامه حاوی روشها، سازو کارها، اصول، مبانی، و راهکارهایی برای بازسازی کژی‌ها و کاستی‌هایی است که در برخی زمان‌ها و زمینه‌ها اهل دین دچار آن می‌شوند. مشهورترین این روشها

اجتهاد است. با این حال اجتهاد نیز به عنوان یک اصل کلان، خود حاوی ابزارها، راه‌ها، و روشهایی است که مجتهد با آگاهی و بهره‌گیری مناسب و درست از آنها، می‌تواند ضمن حفظ قدرت و جایگاه اجتهاد، قابلیت‌ها و ظرفیت‌های نوین و مترقی دیگری را نیز به فراخور زمان به آن بیفزاید. یکی از مهم‌ترین این قابلیت‌ها و ظرفیت‌های کلان در اجتهاد راهکار «مقاصد شریعت یا اهداف دین» است. اهداف دین یا مقاصد شارع از جمله توانمندی‌ها و ظرفیت‌های موجود در دین اسلام است که بر اساس آن، راهی برای اهلیت یا صلاحیت قواعد و قوانین شرعی گشود می‌شود و نه در جهت اسلام نه تنها به دایره‌ی فقه - به معنای مصطلح در میان فقها - محدود می‌گردد. بلکه خود فقه نیز با در نظر گرفتن اهداف دین توانایی و امکان روزآمد شدن را پیدا می‌کنند. به گونه‌ای که زمان‌مندی و مکان‌مندی، فتاوا و نظرات فقها نمی‌تواند زبر را برانهد. هر گامی فقه اسلامی - و به طریق اولی شریعت اسلامی - با حوادث و رخدادها، روش‌ها، در زندگی بشر، ناهموار گرداند.

بدیهی است کاوش و کنکاش در حوزه‌ها و جوانب این امر، چندان ساده و زودبای نیست که بتوان در یک کتاب مختصر - یا حتی مفصل - به آن پرداخت و هزاران نکته‌ی نهفته در لابه‌لای آن را نمایان ساخت. زودبای از یک سو، خود مسئله‌ی اهداف دین یا مقاصد شرع، چندان فریه و انبوه است که بداند، تانی و استمرار برای درک و دریافت آن همت گماشت و از سوی دیگر نیز شباهت و تشابهات و سوالات مهم و متعددی درباره‌ی آن مطرح است که باید کوشید به آنها به شیوه‌ای مبتنی بر قواعد و اصول مسلم موجود در نصوص دینی پاسخ گفت و نکته‌های ناگفته‌ی آن را روشن ساخت.

کتاب حاضر نیز یکی از تألیفات صورت‌گرفته در این زمینه است که به دلیل ساده بودن و اختصار مطالب برای ترجمه و تدوین برگزیده شد تا از یک طرف، قابل فهم و درک باشد و از طرف دیگر، چنانچه به عنوان منبع درسی در دانشگاه و

حوزه مورد استفاده قرار گیرد بر اساس زمان تعیین شده برای تدریس این ماده‌ی تحصیلی همخوانی داشته باشد.

این قصد هم در میان نیست که دانشجوی، با مطالعه‌ی کتاب حاضر بر همه یا حتی اکثر مطالب مربوط به این موضوع مسلط گردد. هدف اصلی ایجاد آشنایی با این موضوع و برانگیختن همت آنان برای مطالعه‌ی بیشتر در این باره است. به همین خاطر خود این کتاب نیز که در چهار مجلد، در قطع رقعی، منتشر گشته است، تا بیست و پنج فصل و مطالبی که به نظر می‌رسید، حائز اهمیت است بیان گردید و در نتیجه کتاب به صورت حاضر درآمد. لازم به ذکر است با توجه به سبک و سیاق نگارش کتاب، به نظر رسید که مطالب آن به صورت شفاهی تدریس شده و پس از پایان تدریس، بر صورت کتاب درآمده است. به طوری که برخی از مطالب موجود در فصل قبل، در آغاز فصول بعدی نیز تکرار شده بود؛ گویا قصد مؤلف یا استاد از این کار، یادآوری مطالب قبلی و زمینه‌سازی برای بیان و تدریس مطالب جدید بوده است. بنابراین تا جایی که به تکرار اصلی کتاب لطمه وارد نشود، مطالب تکراری حذف گردید.

امید می‌رود که این کار موجب حرسندگی و خشنودی خداوند، مایه‌ی بهره‌مندی خوانندگان از آن باشد. برای ناشر، مؤلف، و همکاران دست‌اندرکاران تولید و عرضه‌ی آن نیز دعا می‌کنم که خداوند همه‌ی ما را در امرش و بخشایش خویش قرار دهد.